

การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนลาดพร้าว

PARTICIPATION OF URBAN COMMUNITY IN DEVELOPING ARTS AND CULTURE LEARNING CENTER : CASE STUDY, LAD PRAO COMMUNITY

จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า

CHAKAPONG PHAETLAKFA

นิสิตปริญญาเอก สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

GRADUATE STUDENT, PROGRAM IN ART AND CULTURE RESEARCH FACULTY OF FINE ARTS, SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY

วิรุณ ตั้งเจริญ¹

WIROON TUNGCHAROEN

พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ²

PRIT SUPASETSIRI

วิชัย วงษ์ใหญ่³

WICHAI WONGYAI

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนลาดพร้าวในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว เพื่อศึกษากิจกรรมเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว และเพื่อศึกษาผลของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างไร ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ การจัดประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตจากสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน เด็ก เยาวชน และชาวชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว เป็นกระบวนการดำเนินการตามแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งมี 4 ขั้นตอนคือ ขั้นวางแผน ขั้นดำเนินการตามแผน ขั้นสังเกตการณ์ และขั้นสะท้อนผล โดยมีสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันพัฒนาตามแผนปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง 3 วงรอบกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนามีทั้งกิจกรรมศิลปศึกษาและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นกิจกรรมบูรณาการระหว่างการเรียนการสอนทัศนศิลป์ นาฏศิลป์ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่บูรณาการกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน ผลของการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ปรากฏว่าการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ โดยข้อบ่งชี้ของการบรรลุผลเชิงปริมาณคือ

¹ ศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาทัศนศิลป์ อาจารย์พิเศษ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษาหลักวิทยานิพนธ์

² รองศาสตราจารย์สาขาวิชาศิลปะการแสดง วิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์

³ รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์

การได้แผนปฏิบัติการพัฒนาและเกิดกิจกรรมทั้งกิจกรรมศิลปศึกษาและกิจกรรมทางวัฒนธรรม จากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ ได้แก่ พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางบวกของชุมชน คือ การเกิดการมีส่วนร่วมในการทำแผนปฏิบัติการ ความเป็นระบบในการทำงานพัฒนาร่วมกัน และศักยภาพในการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนพัฒนาให้มีเครือข่ายความร่วมมือมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาด้านแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว ยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เด็ก เยาวชน และผู้เข้าร่วมโครงการ คือ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและเจตคติ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีขึ้นทำให้ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนพัฒนาไปในทางบวกและทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะในการทำงานให้ชุมชนโดยองค์กรรวมมากขึ้น

คำสำคัญ : การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน

Abstract

This research is workshop research that participates with community. Terminus for 3 reasons; to study participations with Lad Prao's community to develop learning culture in their community, to study how arts and cultural activities that can develop learning culture in Lad Prao's community and to study what are results of that participations with Lad Prao's community to develop learning culture and how is it influence with learning in their community. Researcher gathers information by interview, held session and observe people that stakeholders with this evolution; children, juvenile and other involve people in community.

The results showed that participations with Lad Prao's community to develop learning culture in their community is a process in participatory action research that have 4 steps; planning, implementation of the plan, observation and reflection result. Participate with Stakeholder, work along development plan successively in 3 confines. There are many activities for development such as art and cultural activities that integration with context of economic, social, cultural and environment of the community for response problems and requirements of people in community. Results of this operation showed that this development plan was successful. Indications of achieving quantitative result are operation successively and make activities about arts and cultural. From this participation, qualitative indicator is community's behavior changed in a positive way; 1. Have an action plan 2. People's potential 3. System working 4. Readily network cooperation between people in community, all of this made more network cooperation. In addition, this development plan affected with learning community; knowledge, skills and attitudes of stakeholders, children, juvenile and participants, there are resulting knowledge, understanding, skills and attitudes from exchange of good learning. This made community's relations change in a good way and made more public consciousness

Keywords : The development of a learning arts and culture community, learning community, learning arts and culture community

บทนำ

ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนาอย่างเข้าใจเพื่อให้มีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้แก่ผู้สนใจทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนอย่างเต็มที่ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน หากสอดคล้องกับวิธีการดำรงอยู่ของชุมชนจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาคนเพื่อให้เกิดจิตสำนึกรักชุมชนและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง เพราะการศึกษาหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ชุมชนเป็นการศึกษาจากประสบการณ์ตรงของผู้ใฝ่รู้เอง และองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเป็นองค์ความรู้ในสถานการณ์จริงเป็นธรรมชาติและสอดคล้องกับวิถีชุมชนอย่างแท้จริงนั้นย่อมกระตุ้นเร้าความใฝ่รู้และก่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ชุมชนได้เป็นอย่างดี

แหล่งเรียนรู้ชุมชนคือแหล่งเรียนรู้ที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นแหล่งเรียนรู้ทางเลือกที่มีรูปแบบหลากหลาย เช่น วัด บ้าน ศูนย์การศึกษาชุมชน ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน แหล่งเรียนรู้ศิลปศึกษา บ้านเรียนศิลปะ ศูนย์อาชีพ ลานกีฬา ฯลฯ ซึ่งแหล่งเรียนรู้เหล่านี้มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวของกระบวนการเรียนรู้ของชาวชุมชนที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นอย่างแนบแน่น แต่จากการที่สังคมไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมตามแนวคิดการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ได้ส่งผลกระทบทำให้บทบาทในการพัฒนาตนเองของแหล่งเรียนรู้ชุมชนถูกลดบทบาทและลดความสำคัญลง ในขณะที่เดียวกันบทบาทในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไป โดยการเพิ่มบทบาทให้กับองค์กรพัฒนาจากภายนอกมากขึ้น ซึ่งกระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในลักษณะนี้ ส่งผลกระทบต่อแหล่งเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นอย่างมาก อาจไม่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ดังที่ เสรี พงศ์พิศ [1] ได้สะท้อนความคิดเห็นของผู้ใหญ่โตชชัย ลีมีประดิษฐ์ ที่มีต่อการพัฒนาขององค์กรภายนอกชุมชนว่า “ผมไม่เชื่อว่าคนข้างนอกจะไปสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้ ชุมชนต้องสร้างเองเหมือนผลึกที่มันต้องเกิดตรงนั้น แล้วก็โตขึ้นโดยธรรมชาติ ต้องยอมรับว่าผู้นำทางการซึ่งมีอิทธิพลต่อการนำชุมชนหลายคนยังขาดวิสัยคิด ขาดความชัดเจนกลายเป็นเครื่องมือของอำนาจรัฐ สิ่งที่ทำก็ทำทำเพื่อละลายงบประมาณ เงินหมดก็เล็ก”

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนจึงควรเป็นกระบวนการพัฒนาขีดความสามารถของชาวชุมชนให้สามารถสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ และการจัดการแหล่งเรียนรู้ของชุมชนด้วยการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และปฏิบัติการร่วมกันอย่างมีขั้นตอน มีแผนปฏิบัติการ มีระบบงานที่ต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลดีต่อการพัฒนาชุมชนโดยองค์รวม ก่อให้เกิดกระบวนการชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในเขตเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนแออัดเท่าที่ผ่านมายังประสบปัญหาอุปสรรคมากมายที่ทำให้การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัจจัยอันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาหลายอย่าง ข้อสังเกตจากการพัฒนาชุมชนแออัดจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยหลายชิ้นพบว่า ชุมชนแออัดมักเป็นกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาจากองค์กรภายนอกชุมชนและจุดอ่อนของชุมชนแออัดคือการขาดการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง จึงมักจะต้องพึ่งพิงการพัฒนาจากองค์กรภายนอกทั้งจากทางภาครัฐ เอกชน และองค์กรวิชาการต่างๆอยู่ตลอดเวลา ซึ่งองค์กรเหล่านี้ต่างก็มีนโยบายในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของตนเอง โดยส่งผ่านแนวคิดกระบวนการต่างๆขององค์กรผ่านกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนและมักเชื่อมั่นในแนวทางการพัฒนาตนเองมากกว่าการเน้นการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวชุมชน

กิจกรรมศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนจากองค์กรภายนอกอาจก่อให้เกิดผลทั้งทางบวกและทางลบต่อแหล่งเรียนรู้ชุมชน ซึ่งขึ้นอยู่กับนโยบายและแนวทางในการพัฒนาชุมชนขององค์กรนั้น กล่าวคือ หากนโยบายเน้นการพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนนั้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองก็จะส่งผลทางบวก แต่ถ้านโยบายเน้นการพัฒนาเชิงกายภาพและการพัฒนาวัตถุ กิจกรรมศิลปวัฒนธรรมนั้นก็ส่งผลกระทบต่อ

ชุมชนในทางลบ โดยอาจก่อให้เกิดปัจจัยอันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งในด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน

ปัจจุบันแหล่งเรียนรู้ชุมชนได้ถูกพัฒนาขึ้นจากชุมชนและปัจเจกชนอย่างมากมาย แต่การดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนในปัจจุบันนี้มีความแตกต่างจากแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีต กล่าวคือ ในอดีตแหล่งเรียนรู้ชุมชนเหล่านี้มักเน้นการถ่ายทอดความรู้ที่เชื่อมโยงกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาหรือมีจะนั้นก็เป็นคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ก็จะเป็นความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเป็นด้านหลักและการดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีตก็มักเป็นไปในลักษณะของระบบอุปถัมภ์ ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในยุคปัจจุบันซึ่งส่วนใหญ่ไม่อาจปฏิเสธการครอบงำของระบบทุนนิยมที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ได้ ซึ่งผลของการครอบงำจากลัทธิทุนนิยมนี้มักจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นสูญเสียอัตลักษณ์ของตน โดยมักถูกช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดจากองค์กรภายนอกที่เข้ามาออกทุน และใช้อำนาจจากการให้ทุนเป็นข้อต่อรองในการกำหนดรูปแบบของการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนให้เป็นไปตามแนวทางที่องค์กรที่ให้ทุนนั้นกำหนด ซึ่งกระบวนการพัฒนาดังกล่าวนี้มักไม่มีความยั่งยืน เนื่องจากไม่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนลาดพร้าว เป็นชุมชนแออัดในสังคมเมือง ที่ประสบปัญหาในเรื่องของการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็น แนวคิด วิธีการ เรื่องของการขาดประสบการณ์ ความรู้ในการพัฒนา และมีปัญหาเรื่องของความยั่งยืน ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนโดยเน้นการพึ่งตนเอง แต่ชุมชนลาดพร้าวก็ยังมีจุดเด่นในแง่ของการมีความตั้งใจ มีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนา ดังจะเห็นได้จากความเคลื่อนไหวเพื่อการพัฒนาและการเชื่อมโยงเครือข่าย เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพของแหล่งเรียนรู้และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อที่จะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง

แหล่งเรียนรู้ชุมชนลาดพร้าว เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนเมืองที่มีความเคลื่อนไหวในการพัฒนาชุมชน โดยสถานภาพของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน มีทั้งการได้รับความช่วยเหลือหรือการพัฒนาจากองค์กรพัฒนาภายนอกชุมชน และการพัฒนาที่เริ่มต้นโดยชาวชุมชนเอง ในด้านการพัฒนาตนเองนั้น ชุมชนพยายามขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในลักษณะชุมชนพึ่งตนเอง โดยพยายามเชื่อมโยงเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ต่างๆในชุมชน เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพของแหล่งเรียนรู้ และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อที่จะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งหรือชุมชนพึ่งตนเองได้

จากบริบทดังกล่าว ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนลาดพร้าวในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน โดยมุ่งศึกษาตามแนวคิดและกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยเข้าไปดำเนินงานร่วมกับชุมชนเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งแนวคิดและกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นกระบวนการและแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับชุมชนเป็นตัวตั้งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนโดยชุมชนเอง เพื่อจะพัฒนาไปสู่ชุมชนเข้มแข็งและการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำถามวิจัย

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนลาดพร้าวในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนมีกระบวนการอย่างไร
2. กิจกรรมศิลปวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างไร
3. ผลของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างไร ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนลาดพร้าวในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษากิจกรรมศิลปวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว
3. เพื่อศึกษาผลของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนศึกษาผลการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนลาดพร้าว โดยมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

1. การเตรียมเข้าสู่ภาคสนาม

ผู้วิจัยได้จัดเตรียมความพร้อมเพื่อการเข้าสู่สนาม ดังนี้

1.1 ศึกษาข้อมูลเอกสารต่างๆ ซึ่งเป็นเอกสารที่ผู้อื่นได้ทำไว้แล้ว เช่น ข้อมูลชุมชนลาดพร้าวและแหล่งเรียนรู้ชุมชนลาดพร้าว แนวคิด ทฤษฎีของการมีส่วนร่วม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รวมถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำแหล่งเรียนรู้ชุมชน ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ สมาชิกในแหล่งเรียนรู้ชุมชน เช่น ครูอาสาสมัคร เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว ซึ่งเป็นเป้าหมายของการวิจัย โดยที่ผู้วิจัยอยู่ในฐานะผู้ประสานงาน และสร้างความเข้าใจโดยการจัดประชุมปฏิบัติการ

2. ปฏิบัติการวิจัย

ผู้วิจัยใช้กระบวนการ PAOR ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่สะท้อนผลการปฏิบัติงานตามแนวคิดของ เคมมิส และแมกทากาด (Kemmis & Mc Taggart) โดยกระบวนการดังกล่าวนี้มี 4 ขั้นตอน กระบวนการทำงานร่วมกันทั้ง 4 ขั้นตอน เป็นหนึ่งรอบของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีรายละเอียดของขั้นตอนดังนี้ คือ

- 2.1 ขึ้นวางแผน (PLAN)
- 2.2 ขึ้นสังเกตการณ์ (Observe)
- 2.3 ขึ้นลงมือปฏิบัติ (Action)
- 2.4 ขึ้นสะท้อนผล (Reflection)

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนลาดพร้าว” ครั้งนี้ มุ่งศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนลาดพร้าวเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน ตามแนวคิดและกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR) ซึ่ง

เป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยเข้าไปดำเนินงานร่วมกับชุมชนเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนโดยชุมชนเอง โดยศึกษาจากตัวแทนชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้นำแหล่งเรียนรู้ชุมชนที่เข้าร่วมประชุมปฏิบัติการเพื่อร่วมคิดจัดทำแผนปฏิบัติการ ดำเนินโครงการหรือกิจกรรมตามแผนและร่วมประเมินผลและรับผลจากการปฏิบัติการร่วมกันด้วยความสมัครใจในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้วิจัยใช้พื้นที่แหล่งเรียนรู้ศูนย์เด็กปฐมวัยลาดพร้าว 45 และแหล่งเรียนรู้บ้านเรียนศิลปะเป็นพื้นที่กรณีศึกษาหลัก ส่วนพื้นที่วิหารวัดลาดพร้าวใช้เป็นพื้นที่เรียนรู้บางกิจกรรมเท่านั้น

นิยามศัพท์

การมีส่วนร่วมของชุมชนเมือง หมายถึง กระบวนการทางสังคมของชุมชนที่เกิดจากการมีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวบนฐานของเหตุผล ค่านิยม ประเพณี ความเชื่อ สภาพแวดล้อม ศักยภาพชุมชน ปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยชุมชนร่วมกันตัดสินใจกำหนดนโยบายคิดวางแผน ร่วมตัดสินใจและดำเนินการตามแผน ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์และร่วมประเมินผลการปฏิบัติการด้วยความสมัครใจ

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมและการพัฒนาไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง อันได้แก่ การพัฒนาทางด้านแนวคิดในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ การพัฒนาทางด้าน การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีเป้าหมาย และมีลำดับขั้นตอนที่สมาชิกในชุมชนเข้ามารวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน โดยร่วมคิดวิเคราะห์แสวงหาทางเลือก ดำเนินการ และประเมินผลการเรียนรู้ กระบวนการนี้ทำให้เกิดความรู้สึกรักชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน และเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมซึ่งสัมพันธ์กับบริบทของชุมชน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนี้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความรู้ ทักษะ และทักษะของชุมชน การจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน หมายถึง แหล่งเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการในชุมชนลาดพร้าวซึ่งมีทั้งแหล่งเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นโดยชุมชนเอง และแหล่งเรียนรู้ที่องค์กรพัฒนาจากภายนอกชุมชนเข้ามาจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นแหล่งส่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของชาวชุมชนสำหรับในงานวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้วิจัยศึกษาพื้นที่แหล่งเรียนรู้ศูนย์เด็กปฐมวัยลาดพร้าว 45 และแหล่งเรียนรู้บ้านเรียนศิลปะเป็นพื้นที่กรณีศึกษาหลัก ส่วนพื้นที่วิหารวัดลาดพร้าวใช้เป็นพื้นที่เรียนรู้บางกิจกรรมเท่านั้น

ผลการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าเรื่อง "การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนลาดพร้าว" ผู้วิจัยได้ร่วมมือกับสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนโดยเริ่มจากการสำรวจปัญหาและความต้องการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน ร่วมกันคัดเลือกพื้นที่แหล่งเรียนรู้ที่จะพัฒนาร่วมกัน ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน และร่วมกันประเมินคุณลักษณะความพร้อมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองของชุมชน เพื่อศึกษาประเด็นที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน มีกระบวนการอย่างไร
2. กิจกรรมศิลปวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวโดย

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างไร

3. ผลของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างไร และส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างไร

1. กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว เป็นการร่วมมือกันของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการของชุมชน ผู้นำแหล่งเรียนรู้ชุมชน ตัวแทนครูอาสาสมัคร ตัวแทนชุมชน และผู้วิจัย โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการพัฒนาดังกล่าวนี้ คือ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่สะท้อนผลการปฏิบัติงานตามแนวคิดของ เคมมิส และแมกทากาด (Kemmis & Mc Taggart) หรือกระบวนการ PAOR มี 4 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 ขั้นวางแผน (PLAN) ขั้นนี้สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้วิจัย ได้จัดประชุมปฏิบัติการ (Focus Group) เพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ซึ่งในขั้นตอนนี้ชุมชนใช้เวลาในการจัดทำแผน 3 สัปดาห์ จึงได้แผนปฏิบัติการเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน เนื้อหาของแผนพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นการเพิ่มศักยภาพของคนหรือสมาชิกในชุมชน โดยเน้นการสร้างพลังกลุ่ม สร้างความร่วมมือในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนแบบพึ่งตนเอง ให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ภายในชุมชนและองค์กรพัฒนาจากภายนอก ผลของการมีส่วนร่วมในการวางแผนก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน และเกิดความสัมพันธ์อันดีกับองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา กระบวนการวางแผนเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ก่อให้เกิดการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจกำหนดทิศทาง การพัฒนา รวมถึงกิจกรรมเพื่อการพัฒนาาร่วมกัน

1.2 ขั้นดำเนินการตามแผน (ACTION) ขั้นนี้สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ได้ดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนตามแผนปฏิบัติการ กิจกรรมที่สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจัดขึ้น มีทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรม และกิจกรรมศิลปศึกษา โดยร่วมมือกับองค์กรภายนอกที่มีนโยบายในการพัฒนาสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน การจัดกิจกรรมทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรม และกิจกรรมศิลปศึกษา เป็นการเปิดพื้นที่ของความร่วมมือร่วมใจ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นพื้นที่ในการแสดงออกของเด็ก เยาวชน และชาวชุมชน ผลของการดำเนินการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและกิจกรรมศิลปศึกษาตามแผนปฏิบัติการ ก่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการทั้ง คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ เพื่อทำให้กิจกรรมต่างๆ และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว เป็นไปได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

1.3 ขั้นสังเกตการณ์ (Observe) ขั้นนี้สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้วิจัยร่วมกันสังเกต เก็บบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ในแต่ละวงรอบของการพัฒนา เพื่อนำผลของการดำเนินการมารวบรวมประชมสรุปผล

1.4 ขั้นสะท้อนผล (Reflection) ขั้นนี้สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้วิจัยร่วมประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับบทเรียนของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนและกิจกรรมศิลปศึกษา เพื่อร่วมกันวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และหาแนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และศักยภาพของคน โดยการสะท้อนผลของการพัฒนาในแต่ละวงรอบเพื่อนำผลของการพัฒนาไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวในวงรอบต่อไป

จากผลการประเมินระดับความสำเร็จของผลการดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพบว่าระดับความสำเร็จในระดับดีมาก 3 ลำดับแรกในแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้

1. **ด้านกระบวนการและความเป็นระบบ** ประเด็นที่สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 คือประเด็นกิจกรรมปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมชุมชนมีลำดับขั้นตอนเหมาะสม ลำดับที่ 2 คือ มีการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมชุมชนและประเด็นกิจกรรมปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ ส่วน ประเด็นที่ได้รับการประเมินในระดับดีมากเป็นลำดับ 3 ได้แก่ ประเด็นการมีกระบวนการวางแผนวางแผนปฏิบัติการ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมแหล่งเรียนรู้ชุมชนอย่างเป็นระบบ ประเด็นการกำหนดกิจกรรมปฏิบัติการพัฒนา แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนมีความเหมาะสมและประเด็นกระบวนการดำเนินปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์

2. **ด้านการตัดสินใจและความร่วมมือ** มีประเด็นการประเมิน 2 ประเด็น ประเด็นที่สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ประเด็นในลำดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ได้แก่ ประเด็นของการมี ส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอน ประเด็นที่ได้รับการประเมินสูงที่สุดเป็นลำดับ 2 ได้แก่ ประเด็นการแสดงความเห็น ทุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการตามแผน การร่วมสังเกต และการสะท้อนผล

3. **ด้านความชัดเจน** ประเด็นประเมิน 2 ประเด็น ประเด็นที่สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ประเด็นในลำดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ได้แก่ ประเด็นการสร้างความเข้าใจตรงกันต่อ การกำหนดแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ประเด็นที่ได้รับการประเมินสูงที่สุดเป็นลำดับ 2 ได้แก่ ประเด็นการสร้าง ความเข้าใจตรงกันต่อการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

4. **ด้านกระบวนการเรียนรู้** ประเด็นประเมิน 2 ประเด็น ประเด็นที่สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ประเมินในลำดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ได้แก่ ประเด็นการได้รับความรู้ใน กระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และประเด็นการได้รับความรู้จากกิจกรรมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ประเด็นที่สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินในระดับดีมากเป็นลำดับที่ 2 ได้แก่ ประเด็นการมีความสามารถในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และ ประเด็นที่ได้รับการประเมินในระดับดีมากเป็นลำดับที่ 3 ได้แก่ ประเด็นการมีความสามารถในการปฏิบัติกิจกรรมที่ได้ เรียน

2. กิจกรรมเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ผลของการศึกษาค้นคว้าพบ ว่ากิจกรรมที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ร่วมกันดำเนินการ มีทั้งกิจกรรม ทางวัฒนธรรมและกิจกรรมศิลปศึกษา ซึ่งเป็นกิจกรรมบูรณาการเพื่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และชาวชุมชน และ กิจกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างสมาชิกชุมชนด้วยกัน และก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชน กับองค์กรภายนอกที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวโดยชุมชนเป็นตัวตั้ง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 กิจกรรมศิลปศึกษา กิจกรรมทางด้านศิลปศึกษาที่สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันจัดทำเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ไม่ใช่กิจกรรมศิลปศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะฝีมือของเด็กและ เยาวชนในชุมชนเพียงด้านเดียว แต่เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆของเด็ก เยาวชน และสมาชิกชุมชนที่ สนใจ ได้แก่ พัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา สุขทึยภาพ จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ ที่ สำคัญชุมชนต้องการเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนหันมาใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์เพื่อหลีกเลี่ยงการไปมั่วสุมกับสิ่งไม่ดี

เช่น ยาเสพติดซึ่งกำลังระบาดในชุมชน กิจกรรมศิลปะศึกษาดังกล่าวจึงถูกออกแบบขึ้นจากการศึกษาบริบทของชุมชนในมิติที่หลากหลาย ทั้งบริบททางสังคม วัฒนธรรม และสภาวะแวดล้อมต่างๆ ของชุมชน ปัญหาต่างๆ ของชุมชน รวมถึงมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ และจิตสำนึกใฝ่ดีของเด็กและเยาวชน นอกจากนี้กิจกรรมศิลปะศึกษาดังกล่าวยังถูกออกแบบขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการนำเสนอภาพลักษณ์ของชุมชนลาดพร้าวสู่ประชาคมโดยผ่านกิจกรรมศิลปะศึกษาโดยมีกิจกรรมศิลปะศึกษา(ทัศนศิลป์ศึกษา) จำนวน 16 กิจกรรม กิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษาจำนวน 8 กิจกรรม และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนจำนวน 4 กิจกรรม รวมทั้งสิ้น 28 กิจกรรม

กิจกรรมศิลปะศึกษาเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวจึงเป็นกิจกรรมพหุศิลปะศึกษา ที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรมที่หลากหลายของชุมชน มีลักษณะเป็นกิจกรรมบูรณาการระหว่างศาสตร์ทางศิลปะ และบูรณาการกับบริบทอื่นที่หลากหลาย มิใช่มุ่งเน้นการแสดงออกเฉพาะด้านทักษะ ความชำนาญทางศิลปะเท่านั้น

เมื่อพิจารณาจากผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะศึกษา(ทัศนศิลป์) จำนวน 15 คน ในด้านต่างๆ พบว่า

1. ด้านการให้บริการ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะศึกษาประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็นวิทยากรมีความสามารถในการถ่ายทอดและประเด็นเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับมีประโยชน์ต่อชุมชน ลำดับที่ 2 ได้แก่ การชี้แจงและสร้างความเข้าใจในกิจกรรมได้ชัดเจน

2. ด้านกระบวนการและขั้นตอนของกิจกรรม ผู้ร่วมกิจกรรมศิลปะศึกษาประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็นการจัดลำดับขั้นตอนของกิจกรรมมีความเหมาะสม และประเด็นย่อยในด้านการประชาสัมพันธ์และบรรยากาศดีประเด็นเกี่ยวกับบรรยากาศของการจัดงานซึ่งอยู่ระดับดีมาก ลำดับที่ 2 คือ ประเด็นเรื่องระยะเวลาในการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม ลำดับสุดท้ายคือประเด็นที่เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์กิจกรรม

3. ด้านผลของการจัดกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะศึกษาประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็นกิจกรรมที่ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนลำดับที่ 2 ได้แก่ กิจกรรมการกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกรักชุมชนลำดับที่ 3 ได้แก่ กิจกรรมที่ทำให้เห็นถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมและลำดับสุดท้ายได้แก่ กิจกรรมก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน

เมื่อพิจารณาจากผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษาจำนวน 10 คนในด้านต่างๆ พบว่า

1. ด้านการให้บริการ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนาฏศิลป์ประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็นชี้แจงและสร้างความเข้าใจในกิจกรรมได้ชัดเจนลำดับที่ 2 ได้แก่ วิทยากรมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดลำดับที่ 3 ได้แก่ ความรู้ที่รับมีประโยชน์ต่อชุมชน

2. ด้านกระบวนการและขั้นตอนของกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนาฏศิลป์ประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็น การจัดลำดับขั้นตอนของกิจกรรมมีความเหมาะสม ลำดับที่ 2 ได้แก่ บรรยากาศของการจัดงานลำดับที่ 3 ได้แก่ ระยะเวลาของการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสมและการประชาสัมพันธ์กิจกรรม

3. ด้านผลของการจัดกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนาฏศิลป์ประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็น กิจกรรมทำให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ลำดับที่ 2 ได้แก่ กิจกรรมทำให้เห็นถึง

ความสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ลำดับที่ 3 ได้แก่ กิจกรรมทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ลำดับที่ 4 ได้แก่ กิจกรรมก่อให้เกิดจิตสำนึกรักชุมชน

สำหรับกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนมีทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการร่วมมือในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ได้แก่กิจกรรมการมีส่วนร่วมเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว กิจกรรมการศึกษาดูงานแหล่งเรียนรู้เกาะเกร็ด และกิจกรรมวันรักชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า ปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีความสอดคล้องกับ หลักการของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ก่อให้เกิดพลังชุมชน และก่อให้เกิดพลังในการพัฒนาที่ยั่งยืน

เมื่อพิจารณาจากผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม(วันรักชุมชน)จำนวน 40 คนในด้านต่างๆ พบว่า

1. ด้านการให้บริการ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมวันรักชุมชนประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็น วิทยากรมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอด ลำดับที่ 2 ได้แก่ ความรู้ที่ได้รับมีประโยชน์ต่อชุมชน ลำดับที่ 3 ได้แก่ ชี้แจงและสร้างความเข้าใจในกิจกรรมได้ชัดเจน

2. ด้านกระบวนการและขั้นตอนของกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมวันรักชุมชนประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็น การจัดลำดับขั้นตอนของกิจกรรมมีความเหมาะสม ลำดับที่ 2 ได้แก่ บรรยากาศของการจัดงาน ลำดับที่ 3 ได้แก่ระยะเวลาของการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสม ลำดับที่ 4 ได้แก่ เรื่องการประชาสัมพันธ์กิจกรรม

3. ด้านผลของการจัดกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็น กิจกรรมทำให้เห็นถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ลำดับที่ 2 ได้แก่ กิจกรรมกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกรักชุมชน ลำดับที่ 3 ได้แก่กิจกรรมทำให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ลำดับที่ 4 ได้แก่ กิจกรรมก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน

กิจกรรมพหุศิลปศึกษาที่สมาชิกที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ร่วมกันจัดเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนในครั้งนี้มีทั้งกิจกรรมทัศนศึกษาและกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรมทัศนศึกษา

การพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยกิจกรรมทัศนศึกษา สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และสถาบันศิลปะสร้างสรรค์ Child Arts Image (CAI) ร่วมกันวางแผน และดำเนินการพัฒนาตามแผน 3 วงรอบ ระหว่างเดือนเมษายน ถึง เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2555 โดยมีจำนวนกิจกรรมทัศนศึกษา 16 กิจกรรม 20 สัปดาห์ ตามรายละเอียด ดังนี้

การพัฒนาด้วยกิจกรรมทัศนศึกษา วงรอบที่ 1

การพัฒนาด้วยกิจกรรมทัศนศึกษา วงรอบที่ 1 เป็นการสอนทัศนศิลป์ ระหว่างเดือนเมษายน ถึง เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2555 มีกิจกรรม 7 กิจกรรม ใช้เวลาในการทำกิจกรรม 8 สัปดาห์ ดังนี้

1. กิจกรรมการวาดภาพชุมชนในจินตนาการ
2. กิจกรรมการวาดภาพสัมผัส
3. กิจกรรมการวาดภาพตามเพลง
4. กิจกรรมการออกแบบชุดรำชุมชน
5. กิจกรรมการออกแบบหนังสือเล่มใหญ่ (Big Book) ครั้งที่ 1
6. กิจกรรมการออกแบบหนังสือเล่มใหญ่ (Big Book) ครั้งที่ 2

7. กิจกรรมถุงผ้าสร้างสรรค์
8. กิจกรรมพระราชาสวนฝัก

การพัฒนาด้วยกิจกรรมทัศนศึกษา วงรอบที่ 2

การพัฒนาด้วยกิจกรรมทัศนศึกษา วงรอบที่ 2 ดำเนินการในช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2555 มีกิจกรรม 3 กิจกรรมใช้เวลาในการดำเนินการ 4 สัปดาห์ ตามรายละเอียด ดังนี้

1. กิจกรรมการวาดภาพตลาดพร้าว
2. กิจกรรมการวาดภาพวัดลาดพร้าว ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2
3. กิจกรรมการวาดภาพอาชีพในฝัน

การพัฒนาด้วยกิจกรรมทัศนศึกษา วงรอบที่ 3

การพัฒนาด้วยกิจกรรมทัศนศึกษา วงรอบที่ 3 ดำเนินการระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2555 มีกิจกรรม 6 กิจกรรม ใช้เวลาในการดำเนินการ 9 สัปดาห์ ตามรายละเอียดดังนี้

1. กิจกรรมศิลปะประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ ครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2
2. กิจกรรมการออกแบบหน้าบ้านนามอง ครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2
3. กิจกรรมการประกวดหน้าบ้านนามอง (จัดในวันรักชุมชน)
4. กิจกรรมการออกแบบการ์ดวันพ่อ
5. กิจกรรมการออกแบบการ์ดวันแม่
6. กิจกรรมการออกแบบป้ายวันรักชุมชน ครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2

กิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษา

กิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษา คือกิจกรรมการสอนนาฏศิลป์ให้กับเด็กและเยาวชน โดยกิจกรรมนี้สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ร่วมมือกับองค์กรจากภายนอกคือ นิสิตจากคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และสถาบันศิลปะสร้างสรรค์ CHILD ARTS IMAGE (CAI) เพื่อออกแบบกิจกรรมโดยใช้บริบททางสังคมสภาพแวดล้อมและบริบทที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นเป็นจุดเริ่มต้นของการออกแบบกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะทางนาฏศิลป์ และคิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียนนาฏศิลป์ โดยกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษาที่สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและองค์กรภายนอกได้ร่วมกันออกแบบสร้างสรรค์ขึ้นนี้สะท้อนแนวคิดพหุศิลปศึกษาซึ่งมีทฤษฎีสนับสนุน 5 ทฤษฎี เช่นเดียวกันกับกิจกรรมทัศนศึกษา การพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษา เริ่มต้นจากการออกแบบกิจกรรมโดยมีการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อหาแนวทางในการจัดการเรียนการสอนนาฏศิลป์ และหาแนวทางในการออกแบบท่ารำที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนลาดพร้าว จากการประชุมสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและองค์กรจากภายนอกมีมติร่วมกันว่าต้องศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่วิถีการดำรงอยู่ การประกอบอาชีพ ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนาและสถานที่สำคัญที่ชุมชนให้ความเคารพ ศรัทธา นอกจากนี้ยังศึกษาศิลปกรรมอันเป็นภูมิปัญญาของชุมชน ได้แก่ วิหารวัดลาดพร้าวและศิลปกรรมในวิหาร เพื่อนำข้อมูลเหล่านี้มาประกอบการออกแบบสร้างสรรค์ท่ารำของชุมชน หลังจากได้แนวทางการออกแบบท่ารำแล้วก็ดำเนินการวางแผนการจัดการเรียนรู้โดยสร้างแผนการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชน 8 แผน มีกิจกรรม 8 กิจกรรม โดยมีการพัฒนา 3 วงรอบ ระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนสิงหาคม ตามรายละเอียดดังนี้

การพัฒนาด้วยกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษาวงรอบที่ 1

การพัฒนาด้วยกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษาวงรอบที่ 1 เป็นการสอนนาฏศิลป์ระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2555 มีกิจกรรม 3 กิจกรรม ใช้เวลาในการฝึกปฏิบัติกิจกรรม 8 สัปดาห์ ดังนี้

1. กิจกรรมการปรับพื้นฐาน
2. กิจกรรมต่างถิ่นต่างฐาน (ภาคเหนือ)
3. กิจกรรมต่างถิ่นต่างฐาน (ภาคกลางและภาคอีสาน)

การพัฒนาด้วยกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษาวงรอบที่ 2

การพัฒนาด้วยกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษาวงรอบที่ 2 ดำเนินการในช่วงเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2555 มีกิจกรรม 2 กิจกรรม และมีการคัดเลือกนักแสดงครั้งที่ 1 ใช้เวลาดำเนินการ 4 สัปดาห์ ตามรายละเอียด ดังนี้

1. กิจกรรมต่างถิ่นต่างฐาน (ภาคกลางและภาคอีสาน)
2. กิจกรรมต่างถิ่นต่างฐาน (ภาคใต้) และการคัดเลือกนักแสดง ครั้งที่ 1

การพัฒนาด้วยกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษาวงรอบที่ 3

การพัฒนาด้วยกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษาวงรอบที่ 3 ดำเนินการระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึง เดือนกันยายน พ.ศ.2555 โดยได้นำปัญหาของการพัฒนาจากวงรอบที่ 2 มาเป็นตัวตั้ง ซึ่งปัญหาที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาในวงรอบที่ 2 คือ ปัญหาเรื่องการขาดเป้าหมายที่ชัดเจนในการพัฒนาด้วยกิจกรรมนาฏศิลป์ ส่งผลให้เด็กขาดแรงกระตุ้นในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เกิดความเฉื่อยชา ฝึกซ้อมอย่างไร้จุดหมาย และการมาซ้อมอย่างไม่ต่อเนื่องส่งผลทำให้ไม่สามารถคัดเลือกนักแสดงได้ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องการขาดงบประมาณและปัญหาเรื่องการบริหารจัดการพื้นที่อีกด้วย ซึ่งสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและองค์กรพัฒนาจากภายนอกได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น และได้ดำเนินการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษาจำนวน 4 กิจกรรม ใช้เวลาในการดำเนินการ 9 สัปดาห์ ตามรายละเอียด ดังนี้

1. กิจกรรมรวมเป็นหนึ่ง
2. กิจกรรมการคัดเลือกนักแสดงครั้งที่ 1
3. กิจกรรมเก็บรายละเอียดการแสดงและปฏิบัติทำำ
4. กิจกรรมเก็บรายละเอียดพร้อมสวมเครื่องแต่งกาย

2.2 กิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน กิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน คือ กิจกรรมที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย องค์กรพัฒนาจากภายนอก และผู้วิจัยเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว โดยกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนมีความหลากหลาย มีทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ และกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง

3. ด้านผลของการพัฒนา จากการทบทวนปรากฏการณ์ของชุมชนในกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวผ่านกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมที่สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันวางแผนปฏิบัติการ ซึ่งการรวบรวมข้อมูลได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และจากแบบสอบถามพบว่าผลของการพัฒนาแหล่ง

เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว บรรลุตามวัตถุประสงค์ของแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนทั้ง 6 ประการคือ

3.1 เด็ก เยาวชน และชาวชุมชนมีคุณภาพและคุณธรรม มีจิตสำนึกสาธารณะโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน และเครือข่ายที่เข้มแข็ง

3.2 บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนมีศักยภาพในการจัดการเรียนรู้

3.3 การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนชุมชนมีคุณภาพ มีความเป็นระบบ

3.4 แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน ประสานความร่วมมือเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และชุมชน

3.5 การให้บริการ การถ่ายทอดความรู้ต่อเด็ก เยาวชนและชาวชุมชนอย่างมีคุณภาพ

3.6 แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนมีการศึกษาและสืบสานวัฒนธรรมและศิลปะในลักษณะของการบูรณาการแบบพหุศิลป์ และบูรณาการกับการถ่ายทอดความรู้กับเด็ก เยาวชน และชาวชุมชน

ตัวบ่งชี้ของการบรรลุผลในเชิงปริมาณ ได้แก่ การเกิดกิจกรรมทางด้านศิลปศึกษา และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนข้อบ่งชี้ในเชิงคุณภาพ ได้แก่ พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางบวกของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วม และการเห็นความสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน ดังจะเห็นได้จากตารางเปรียบเทียบพฤติกรรมก่อนและหลังการพัฒนาตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ดังนี้

พฤติกรรมก่อนการพัฒนาตามแผน	พฤติกรรมระหว่างการพัฒนาตามแผน
1. ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น	1. กล้าแสดงความคิดเห็น และยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นมากขึ้น มีความคุ้นเคยกันมากขึ้น แสดงออกอย่างมีเหตุผล กล้าซักถามมีมนุษยสัมพันธ์ดีขึ้น
2. แสดงอารมณ์เมื่อเกิดความขัดแย้งทางความคิด	2. เข้าใจตนเองและผู้อื่นดีขึ้น พยายามควบคุมอารมณ์ และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากขึ้น
3. ขาดระบบการทำงานร่วมกับผู้อื่น	3. เกิดความร่วมมือในการคิด การวางแผน การมองประเด็นปัญหาาร่วมกัน การร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผิดชอบในผลของการทำงานร่วมกัน
4. ชอบทำงานเดี่ยวหรือทำงานกับคนที่มีความคิดเห็นเหมือนกันเพียงไม่กี่คน	4. เกิดทัศนคติทางบวกต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว และการร่วมมือกันทำงาน
5. รอการช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกทำงานไม่ค่อยเป็นระบบ	5. เริ่มต้นจากความคิดของคนในชุมชนและผสานความร่วมมือจากองค์กรภายนอก กล้าคิดในสิ่งใหม่ๆที่นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมของชุมชน เช่น กล้าคิดทำนาฏศิลป์ชุมชน การสอนศิลปศึกษาโดยชุมชนเป็นตัวตั้ง และพึ่งพาตนเอง การจัดงานวันรักษ์ชุมชน

ผลงานก่อนและหลังการพัฒนา	
ก่อนการพัฒนา	หลังการพัฒนา
1. ชาติสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ชุมชน	1. เกิดทีมนาฏศิลป์ชุมชน
2. ชุมชนไม่ค่อยมีงบประมาณในการจัดกิจกรรมต่างๆ (จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เขตยังไม่ค่อยแน่ใจว่าชุมชนจะจัดการทำงานกันจริง)	2. ชุมชนได้รับงบ SML จากเขตห้วยขวาง
3. ชุมชนขาดแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม	3. มีแผนปฏิบัติการแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว
4. ไม่มีแผนการสอนศิลปศึกษาของชุมชน	4. มีแผนการสอนทัศนศิลป์และนาฏศิลป์ของชุมชน

4. ผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ผลของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว ได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนทั้งทางด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่มีต่อการพัฒนา โดยจะนำเสนอผลของการพัฒนาต่อกระบวนการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อเด็ก เยาวชน และผู้ที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมดังนี้

4.1 ผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เด็ก เยาวชน

ผลกระทบทางด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่อสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ ก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิก และก่อให้เกิดความรู้ในการจัดระบบการทำงานร่วมกัน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการตามแผน การร่วมสังเกตและการร่วมสะท้อนผลการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดระบบของความรู้ในการบริหารจัดการหรือการทำงานร่วมกัน และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้าน ทักษะและทัศนคติของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยสามารถนำเสนอผลกระทบของการพัฒนาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านกระบวนการบริหารจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนในรูปของตารางเปรียบเทียบก่อนและหลังการพัฒนา ได้ดังนี้

ความรู้ ทักษะ และทัศนคติก่อนการพัฒนาตามแผน	ความรู้ ทักษะ และทัศนคติหลังการพัฒนาตามแผน
1. ขาดความรู้และทักษะเรื่อง กระบวนการวางแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน และไม่คอยเห็นความสำคัญของการวางแผนพัฒนา	1. รู้ เข้าใจ มีทักษะกระบวนการวางแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน และเห็นความสำคัญของการวางแผน
2. ขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดทักษะ เรื่อง กระบวนการทำงานร่วมกัน การแบ่งหน้าที่ และกระบวนการติดตาม หรือการควบคุมการทำงานตามแผนอย่างมีประสิทธิภาพ	2. รู้ เข้าใจ มีทักษะเกี่ยวกับกระบวนการทำงานร่วมกัน การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ และกระบวนการติดตามควบคุมการทำงานตามแผน ว่ามีความสำคัญและส่งผลต่อการบรรลุผล ของการพัฒนาตามวัตถุประสงค์ของโครงการ และมีทัศนคติต่อการทำงานร่วมกันดีขึ้น
3. ไม่เข้าใจ และขาดทักษะกระบวนการมีส่วนร่วมในการสังเกต การเก็บข้อมูลของการพัฒนาอย่าง	3. เข้าใจ มีทักษะและเห็นคุณค่าของ กระบวนการมี

<p>เป็นระบบ เพื่อที่จะนำข้อมูลมาพัฒนากระบวนการทำงาน</p> <p>4. ไม่เข้าใจ และขาดทักษะกระบวนการมีส่วนร่วมในการสะท้อนผลการทำงานร่วมกันโดยใช้การประชุมกลุ่มย่อย</p> <p>5. ขาดความรู้และไม่เห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6. ขาดความรู้ ความเข้าใจ และไม่เห็นความสำคัญของศิลปะและการถ่ายทอดความรู้เรื่องทางศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชน</p>	<p>ส่วนร่วมในการสังเกต การจดบันทึกข้อมูลที่มีความสำคัญ ปัญหาต่างๆของการทำงาน เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการพัฒนาการทำงานต่อไป</p> <p>4. มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะและเห็นคุณค่าของกระบวนการ ขั้นตอนการประชุม กล้าแสดงความคิดเห็นและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากขึ้น เข้าใจระบบของการประชุมกลุ่มย่อยว่าส่งผลดีต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมชุมชน</p> <p>5. มีความรู้และเห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชน ต้องการศึกษาศึกษาและสืบสานความรู้เรื่องอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6. มีความรู้และเห็นความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ศิลปะศึกษาของชุมชน และเห็นความสำคัญของการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมวัฒนธรรมของชุมชน</p>
--	---

4.2 ผลกระทบทางด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ที่มีต่อเด็ก เยาวชน และผู้ที่เข้าร่วมโครงการ หรือ กิจกรรมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว

การจัดกิจกรรมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวได้ส่งผลกระทบต่อเด็ก เยาวชน และชาวชุมชนผู้สนใจ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ทักษะและทัศนคติ โดยเกิดความเข้าใจ กิจกรรมบูรณาการโดยใช้กิจกรรมศิลปะ (ทัศนศิลป์และนาฏศิลป์) เป็นตัวตั้งและบูรณาการกับความรู้อื่นที่เป็นบริบทของชุมชน เช่น ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชน ความรู้เกี่ยวกับปัญหาของชุมชน อันได้แก่ ปัญหาสภาพแวดล้อม และกระบวนการแก้ไขปัญหา ความรู้เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนทางด้านทัศนศิลป์และนาฏศิลป์ และการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมมือกันจัด โดยสามารถเขียนเป็นตารางเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังการพัฒนาได้ดังนี้

ความรู้ ทักษะ และทัศนคติก่อนการพัฒนา	ความรู้ ทักษะ และทัศนคติหลังการพัฒนา
<p>1. ขาดความรู้และไม่เห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. เข้าใจ มีทักษะ และเห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชน ต้องการศึกษาศึกษาและสืบสานความรู้เรื่องอัตลักษณ์ชุมชน ผ่านกิจกรรมศิลปะศึกษาแบบบูรณาการ</p>
<p>2. ขาดความรู้ ความเข้าใจ และไม่เห็นความสำคัญของปัญหาชุมชน ปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม</p>	<p>2. เข้าใจ มีทักษะในการถ่ายทอด และเห็นความสำคัญของปัญหาสภาพแวดล้อมของชุมชน ต้องการสะท้อนปัญหาผ่านกิจกรรมศิลปะศึกษาแบบบูรณาการ</p>
<p>3. ขาดความรู้ ความเข้าใจและไม่เห็นคุณค่าของความรู้ทางทัศนศิลป์และนาฏศิลป์</p>	<p>3. รู้และเข้าใจ มีทักษะ และเห็นคุณค่า เกี่ยวกับทัศนศิลป์และนาฏศิลป์มากยิ่งขึ้น</p>

4. ขาดความเข้าใจ และไม่เห็นความสำคัญของจิตสำนึกสาธารณะ การเสียสละเพื่อส่วนรวม	4. รู้ เข้าใจ และเห็นคุณค่าของการทำงานร่วมกัน และความเสียสละในการทำงานเพื่อส่วนรวม
---	--

4.3 ผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว

จากกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวตั้งแต่เริ่มวางแผน ดำเนินการตามแผน ร่วมสังเกตและร่วมสะท้อนผลของการพัฒนา ก่อให้เกิดความไว้วางใจระหว่างสมาชิกผู้ร่วมพัฒนา มากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี และความเข้าใจอันดีระหว่างกัน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดี ระหว่างคนในชุมชนซึ่งมีแนวโน้มที่จะเข้าใจถึงเจตนาดีของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาที่มีต่อชุมชน ซึ่งจะ ก่อให้เกิดผลในทางบวกต่อด็ก เยาวชน และต่อชุมชนโดยองค์รวม ทำให้ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนพัฒนาไปใน ทางบวก

4.4 ผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อระบบการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น มองประเด็นปัญหาต่างๆร่วมกัน ร่วมกันตัดสินใจแก้ปัญหา ก่อให้เกิดพลังกลุ่มในการ ร่วมมือร่วมใจ และความเต็มใจในการปฏิบัติงานร่วมกันเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว เพราะทุกคนรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของแหล่งเรียนรู้ และกิจกรรมต่างๆที่ใช้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ มีการแบ่งหน้าที่ใน การทำงาน และรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย จึงส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้ วางเอาไว้ การพัฒนาดังกล่าวจึงส่งผลให้เกิดระบบ และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดระบบของความ ร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ร่วมกันสร้างสรรค์ระบบการทำงานร่วมกันจาก แนวความคิดของสมาชิกเองอย่างเป็นระบบ

สรุปและอภิปรายผล

ผลของการศึกษาค้นคว้าเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนลาดพร้าว” พบว่า

1. กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว เป็นกระบวนการ มีส่วนร่วมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ตามแนวคิดของ เคมมิส และแมกทากาด (Kemmis & Mc Tagart) ซึ่งมี 4 ขั้นตอนคือ ขั้นวางแผน ขั้นดำเนินการตามแผน ขั้นสังเกตการณ์ และขั้นสะท้อนผล ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เรียนรู้ร่วมกันในทุกมิติของการพัฒนาสอดคล้องกับความคิดของ มาริสา โทเศยะโยชิน [2] ที่กล่าวถึงผลที่เกิด จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งมีผลต่อชุมชน ดังนี้

“... ชาวบ้าน ประชาชน จะตื่นตัวได้รับการศึกษามากขึ้นสามารถคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆได้อย่างถูกต้อง มีความเชื่อมั่นที่จะให้ความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ ต่อตนเองและชุมชนทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ และเกิดการพัฒนาก็ยังยืน ...”

กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวโดยสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วน เสีย ได้ร่วมดำเนินการ แบ่งเป็น 3 วงรอบของการพัฒนา โดยใช้กระบวนการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ขับเคลื่อนกระบวนการทำงานร่วมกัน ดังนี้

การพัฒนางวงรอบที่ 1 เป็นกระบวนการร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน ลาดพร้าว และการดำเนินการจัดกิจกรรมการพัฒนาตามแผน ได้แก่ กิจกรรมการศึกษาฐานแหล่งเรียนรู้เกาะเกร็ด

กิจกรรมทัศนศิลป์ศึกษาและกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษา หลังจากดำเนินการตามแผนแล้ว ก็นำผลของการดำเนินการมาเข้าที่ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อนำผลของการพัฒนามาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาในวงรอบต่อไป

การพัฒนางวงรอบที่ 2 มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยกิจกรรมทัศนศิลป์ศึกษาและกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษาอย่างต่อเนื่อง และการพัฒนาในวงรอบที่ 2 นี้ สมาชิกที่มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาจากการพัฒนาวงรอบแรก ได้แก่ ปัญหาเรื่องการขาดความต่อเนื่องของเด็ก และเยาวชนที่เข้ามาเรียนนาฏศิลป์ ปัญหาเรื่องงบประมาณ และปัญหาเรื่องการใช้พื้นที่แหล่งเรียนรู้ จากนั้นจึงประสานงานกับเครือข่ายต่างๆ เช่น แหล่งเรียนรู้ในชุมชน องค์กรภายนอกที่เข้ามาช่วยเหลือ รวมถึงการกำหนดบทบาทของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้มีความชัดเจนในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ หลังจากดำเนินการกิจกรรมการพัฒนาจนครบวงรอบก็นำเอาผลของการพัฒนามาเข้าที่ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อนำผลของการพัฒนามาใช้ประโยชน์ในวงรอบต่อไป

การพัฒนางวงรอบที่ 3 ชุมชนยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยกิจกรรมศิลป์ศึกษา และมุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนด้านการจัดกิจกรรมวันรักษ่าชุมชน และกิจกรรมย่อยอีกหลายกิจกรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา สืบสาน และเผยแพร่กิจกรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนลาดพร้าวให้เป็นที่รู้จักของประชาคม

กระบวนการพัฒนาทั้ง 3 วงรอบนี้ เป็นกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมที่ส่งเสริมให้ชุมชนนำศักยภาพของตนเอง และภูมิปัญญามาใช้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ก่อให้เกิดพลังของการพัฒนาชุมชน ซึ่งการสร้างพลังในการพัฒนาชุมชนนี้จะต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการทำงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของ พันธ์ พฤษสุนันท์และคณะ [3] ที่ได้กล่าวถึงขั้นตอนการสร้างพลังชุมชน ซึ่งผู้วิจัยประมวลได้ดังนี้

1. พลังกลุ่ม เกิดจากการร่วมคิด การรวมกลุ่ม
2. พลังความคิด เกิดจากการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ
3. พลังการจัดการ เกิดจากการร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา
4. พลังภูมิปัญญา เกิดจากการร่วมสรุปทบทวนและเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากการทำ/ปฏิบัติ
5. พลังปิติ เกิดจากการร่วมกับผลการกระทำทั้งผลทางลบและผลทางบวก

2.กิจกรรมเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวที่สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันดำเนินการ มีทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรมและกิจกรรมศิลป์ศึกษา ซึ่งเป็นกิจกรรมบูรณาการเพื่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และชาวชุมชน กิจกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกชุมชนด้วยกัน และก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชนและองค์กรภายนอกที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว โดยใช้กิจกรรมศิลป์ศึกษาและกิจกรรมทางวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง

โดยกิจกรรมเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวมีจำนวนทั้งสิ้น 28 กิจกรรมแบ่งเป็นกิจกรรมศิลป์ศึกษา(ทัศนศิลป์ศึกษา) จำนวน 16 กิจกรรม กิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษาจำนวน 8 กิจกรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมชุมชนจำนวน 4 กิจกรรม

กิจกรรมศิลป์ศึกษา ทั้งในส่วนของกิจกรรมทัศนศิลป์ศึกษาและ กิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษา มีลักษณะเป็นกิจกรรมบูรณาการระหว่างการเรียนรู้ศิลปะกับบริบทต่างๆของชุมชน ได้แก่ บริบททางสภาพแวดล้อม บริบททางวัฒนธรรมและบริบททางสังคม เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาเด็ก และเยาวชนให้มีพัฒนาการที่ดีทั้งทางด้าน

ร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และสุนทรียภาพ นอกจากนี้ยังเป็นการชักชวนให้เด็กและเยาวชนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์หลีกเลี่ยงจากสิ่งไม่ดี และเป็นกิจกรรมที่สะท้อนภาพลักษณ์ของชุมชนอีกด้วย

กิจกรรมศิลปะศึกษาในลักษณะบูรณาการกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าวดังกล่าวนี้เป็นกิจกรรมศิลปะศึกษาที่สอดคล้องกับแนวคิดพหุศิลปะศึกษาที่เน้นการศึกษาพหุศิลปะศึกษาที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น และภูมิปัญญาร่วมสมัย โดยชุมชนร่วมมือกับองค์กรภายนอกคือ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และสถาบันศิลปะสร้างสรรค์ CHILD ARTS IMAGE (CAI) เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนเด็กและเยาวชน โดยการร่วมคิดร่วมทำทำร่ำที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนลาดพร้าว ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมนาฏศิลป์ที่บูรณาการกับบริบทของชุมชน

ดังที่ มธุรส สุขสุด [4] กล่าวถึงการแสวงหาความรู้เพื่อออกแบบทำร่ำชุมชนว่า การออกแบบทำร่ำนาฏศิลป์ของชุมชนลาดพร้าว เริ่มต้นจากการพูดคุยกับคณะกรรมการชุมชน และสอบถามผู้รู้ในชุมชน เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ชุมชน ซึ่งก็คือ วิหารวัดลาดพร้าว และรูปปั้นของเกจิอาจารย์ต่างๆจากทุกภาคของประเทศไทย

การออกแบบทำร่ำของชุมชนจึงเป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับแนวคิดพหุศิลปะศึกษาที่เน้นการบูรณาการระหว่างศาสตร์ทางศิลปะและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว กระบวนการสร้างสรรค์ตามแนวคิดพหุศิลปศึกษานั้น วิรุณ ตั้งเจริญ [5] ได้แสดงความคิดเห็นว่า การสร้างสรรค์กิจกรรมศิลปะจากภูมิปัญญาไทย จำเป็นจะต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจ แสวงหาประสบการณ์ตรง สร้างองค์ความรู้ เพื่อพัฒนามาสู่การสร้างสรรคกิจกรรมพหุศิลปะศึกษา สามารถสร้างสรรค์ได้ทั้งในเชิงพหุศิลปะศึกษาที่บูรณาการสื่อการแสดงออก (Expressive Media) ทัศนศิลป์ ศิลปะการแสดง ดนตรีเข้าด้วยกัน หรือบูรณาการสื่อที่หลากหลาย (Mixed Media) ในศิลปะแต่ละสาขา เช่น ทัศนศิลป์ สื่อผสม การแสดงผสมผสานและดนตรีผสมผสาน ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ไทยกับสากล หรือบูรณาการกับกิจกรรมอื่นๆ พร้อมกันนั้นก็สามารรถแยกการแสดงออก แยกสื่อ แยกลักษณะการสร้างสรรค์ได้เช่นกัน

กิจกรรมศิลปะศึกษาเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวจึงเป็นกิจกรรมพหุศิลปะศึกษาที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรมที่หลากหลายของชุมชน มีลักษณะเป็นกิจกรรมบูรณาการระหว่างศาสตร์ทางศิลปะ และบูรณาการกับบริบทอื่นที่หลากหลาย มิใช่มุ่งเน้นการแสดงออกเฉพาะด้านทักษะความชำนาญทางศิลปะเท่านั้น

เมื่อพิจารณาจากผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะศึกษา(ทัศนศิลป์) จำนวน 15 คน ในด้านต่างๆ พบว่า

1. ด้านการให้บริการ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะศึกษาในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็นวิทยากรมีความสามารถในการถ่ายทอดและประเด็นเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับมีประโยชน์ต่อชุมชน ลำดับที่ 2 ได้แก่ การชี้แจงและสร้างความเข้าใจในกิจกรรมได้ชัดเจน

2. ด้านกระบวนการและขั้นตอนของกิจกรรม ผู้ร่วมกิจกรรมศิลปะศึกษาประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็นการจัดลำดับขั้นตอนของกิจกรรมมีความเหมาะสม และประเด็นย่อยในด้านการประชาสัมพันธ์และ

บรรยากาศคือประเด็นเกี่ยวกับบรรยากาศของการจัดงานซึ่งอยู่ระดับดีมาก ลำดับที่ 2 คือ ประเด็นเรื่องระยะเวลาในการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม ลำดับสุดท้ายคือประเด็นที่เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์กิจกรรม

3. ด้านผลของการจัดกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมศิลปศึกษาประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็นกิจกรรมที่ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนลำดับที่ 2 ได้แก่ กิจกรรมการกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกรักชุมชนลำดับที่ 3 ได้แก่ กิจกรรมที่ทำให้เห็นถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมและลำดับสุดท้าย ได้แก่ กิจกรรมก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน

เมื่อพิจารณาจากผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมนาฏศิลป์ศึกษาจำนวน 10 คนในด้านต่างๆ พบว่า

1. ด้านการให้บริการ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนาฏศิลป์ประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็นชี้แจงและสร้างความเข้าใจในกิจกรรมได้ชัดเจนลำดับที่ 2 ได้แก่ วิทยากรมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดลำดับที่ 3 ได้แก่ ความรู้ที่รับมีประโยชน์ต่อชุมชน

2. ด้านกระบวนการและขั้นตอนของกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนาฏศิลป์ประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็น การจัดลำดับขั้นตอนของกิจกรรมมีความเหมาะสม ลำดับที่ 2 ได้แก่ บรรยากาศของการจัดงานลำดับที่ 3 ได้แก่ ระยะเวลาของการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสมและการประชาสัมพันธ์กิจกรรม

3. ด้านผลของการจัดกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนาฏศิลป์ประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็น กิจกรรมทำให้เห็นถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ลำดับที่ 2 ได้แก่ กิจกรรมทำให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ลำดับที่ 3 ได้แก่ กิจกรรมก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ลำดับที่ 4 ได้แก่ กิจกรรมก่อให้เกิดจิตสำนึกรักชุมชน

ผลของการประเมินความพึงพอใจสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมศิลปศึกษา (ทัศนศิลป์) กิจกรรมนาฏศิลป์ ในหลาย ๆ ด้านตามผลสรุปข้างต้นแต่ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ประเด็นเรื่องความรู้ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเห็นคุณค่าของแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวและประเด็นที่กิจกรรมทำให้เกิดจิตสำนึกรักชุมชนได้ถูกส่งผ่านกิจกรรมศิลปศึกษา (ทัศนศิลป์) และกิจกรรมนาฏศิลป์ สู่เด็กและเยาวชนและได้รับการประเมินในระดับดีขึ้นไปซึ่งบรรลุวัตถุประสงค์ตามแผนปฏิบัติการชุมชน ในประเด็นเด็กเยาวชน มีคุณภาพและคุณธรรมมีจิตสำนึกสาธารณะโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนและเครือข่ายที่เข้มแข็ง

สำหรับกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนมีทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการร่วมมือในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการมีส่วนร่วมเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว กิจกรรมการศึกษาดูงานแหล่งเรียนรู้เกาะเกร็ด และกิจกรรมวันรักชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า ปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีความสอดคล้องกับ หลักการของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ก่อให้เกิดพลังชุมชน และก่อให้เกิดพลังในการพัฒนาที่ยั่งยืน

เมื่อพิจารณาจากผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม(วันรักชุมชน)จำนวน 40 คนในด้านต่างๆ พบว่า

1. **ด้านการให้บริการ** ผู้เข้าร่วมกิจกรรมวันรักษ์ชุมชนประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็น วิทยากรมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอด ลำดับที่ 2 ได้แก่ ความรู้ที่ได้รับมีประโยชน์ต่อชุมชน ลำดับที่ 3 ได้แก่ ชี้แจงและสร้างความเข้าใจในกิจกรรมได้ชัดเจน

2. **ด้านกระบวนการและขั้นตอนของกิจกรรม** ผู้เข้าร่วมกิจกรรมวันรักษ์ชุมชนประเมินในระดับดีมากสูง เป็นลำดับที่ 1 ในประเด็น การจัดลำดับขั้นตอนของกิจกรรมมีความเหมาะสม ลำดับที่ 2 ได้แก่ บรรยากาศของการจัด งาน ลำดับที่ 3 ได้แก่ ระยะเวลาของการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสม ลำดับที่ 4 ได้แก่ เรื่องการประชาสัมพันธ์กิจกรรม

3. **ด้านผลของการจัดกิจกรรม** ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประเมินในระดับดีมากสูงเป็นลำดับที่ 1 ในประเด็น กิจกรรมทำให้เห็นถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ลำดับที่ 2 ได้แก่ กิจกรรมกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกรัก ชุมชน ลำดับที่ 3 ได้แก่ กิจกรรมทำให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ลำดับที่ 4 ได้แก่ กิจกรรม ก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน

ซึ่งเมื่อพิจารณาจากผลการประเมิน ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ประเด็นเกี่ยวกับการเห็นความสำคัญของแหล่ง เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวและกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกรักชุมชนเห็นความสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ชุมชนสอดคล้องกับการพัฒนาด้วยจัดกิจกรรมศิลปศึกษา(ทัศนศิลป์) กิจกรรมนาฏศิลป์

3. **ผลของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย** บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของแผนปฏิบัติการทั้ง 6 ประการ คือ

- 3.1 เด็ก เยาวชน และชาวชุมชนมีคุณภาพและคุณธรรม มีจิตสำนึกสาธารณะโดยผ่าน กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน และเครือข่ายที่เข้มแข็ง
- 3.2 บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนมีศักยภาพในการจัดการเรียนรู้
- 3.3 การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนชุมชนมีคุณภาพ มีความเป็นระบบ
- 3.4 แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน ประสานความร่วมมือเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และชุมชน
- 3.5 การให้บริการ การถ่ายทอดความรู้ต่อเด็ก เยาวชนและชาวชุมชนอย่างมีคุณภาพ
- 3.6 แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนมีการศึกษาและสืบสานวัฒนธรรมและศิลปะใน ลักษณะของการบูรณาการแบบพหุศิลป์ และบูรณาการกับการถ่ายทอดความรู้กับเด็ก เยาวชน และชาวชุมชน

และผลของการพัฒนา ได้ส่งผลกระทบต่อ กระบวนการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน ชาวชุมชน และสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งทางด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ที่มีต่อการพัฒนาไปในทางบวก ทั้งนี้เพราะสมาชิกในชุมชนรู้สึก ถึงความเป็นเจ้าของแหล่งเรียนรู้ และรู้ถึงประโยชน์ของกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่มีต่อเด็ก เยาวชน และ ชาวชุมชนทุกคนโดยองค์รวม จึงส่งผลให้การดำเนินการบรรลุผลตามที่วางไว้ นอกจากนี้การพัฒนาดังกล่าว ก่อให้เกิด กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกันสร้างระบบการทำงานร่วมกัน จนเกิดเป็นวัฒนธรรม ของชุมชน ซึ่งระบบดังกล่าวถูกพัฒนามาจากชุมชนเอง จึงก่อให้เกิดความสามัคคีอันดีของสมาชิก และเกิดพลังร่วมที่จะ ทำงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนต่อไปอย่างยั่งยืน

สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมกับการสร้างพลังชุมชน ที่ว่าการสร้างพลังชุมชน นอกจากจะต้อง อาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักแล้ว ยังต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ช่วยผลักดันให้พลังชุมชน เกิดขึ้นด้วย

การสร้างพลังชุมชนมีรากฐานมาจากความเชื่อในพลังการมีส่วนร่วมในชุมชนในการแก้ปัญหาหรือพลังในการคิดสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าวของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเน้นการพึ่งพาความคิดของชุมชนเอง รวมถึงเชื่อในศักยภาพในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชาวชุมชนในลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมคิดร่วมทำจากศักยภาพและความต้องการของชุมชน โดย พันัส พุทธิสุนันท์และคณะ [3] ได้กล่าวถึงรายละเอียดของพลังชุมชน 5 ประการ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า พลังทั้ง 5 ประการนี้ ได้ส่งผลทำให้การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชุมชนลาดพร้าว บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ พลังทั้ง 5 พลัง มีรายละเอียด ดังนี้

1. พลังกลุ่ม คือ พลังที่เกิดจากการรวมตัวของชาวชุมชน เข้าเป็นกลุ่มเพื่อร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ปฏิบัติการ และร่วมสรุปผลการดำเนินการ โดยมี ผู้นำกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้ที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนยอมรับเป็นผู้รวมกลุ่มคนเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือเพื่อพัฒนาชุมชน ผู้นำกลุ่มอาจเป็นผู้นำตามธรรมชาติหรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ครู อาสาสมัคร หรือคนผู้ที่เป็นที่นับถือของชาวชุมชน

2. พลังความคิด พลังความคิดเกิดจากการระดมความคิดของสมาชิกในชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์และตัดสินใจด้วยความไตร่ตรองจนเกิดความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มหรือในชุมชน เป็นพลังความคิดที่ได้รับการยอมรับร่วมกัน พลังความคิดที่เกิดจากการระดมความคิดนี้ก่อให้เกิดความคิดที่หลากหลาย และมีมุมมองจากหลายมิติ ในการพิจารณาตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาหรือดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

3. พลังการจัดการ คือ พลังที่เกิดจากการแบ่งงานและความรับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ตามที่ได้ตกลงกันไว้ของกลุ่ม โดยต้องทำให้สมาชิกทุกคนเกิดความเข้าใจในองค์รวมของการพัฒนา ซึ่งหมายถึง เป้าหมาย วิธีการดำเนินการ บริบทที่เกี่ยวข้อง เช่น บริบทของชุมชนท้องถิ่น ศักยภาพของพื้นที่ เพื่อให้การทำงานพัฒนาชุมชนสำเร็จตรงตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายและแผนงานที่ร่วมกันกำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับที่สีลาภรณ์ นาครทรรพ ได้สรุปถึงเรื่องการสร้างพลังชุมชนว่า การดำรงรักษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่จะนำมาสู่พลังชุมชน เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ กระแสปัจเจกชนนิยม และวัตถุนิยม จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการแนวใหม่ เพราะชุมชนเป็นที่รวมของคนเข้ามาสัมพันธ์กัน ซึ่งกระบวนการจัดการดังกล่าวนี้จะต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชน การเปิดโอกาสให้มีการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน เรียนรู้ร่วมกัน เกี่ยวกับการทำงานพัฒนาชุมชน รวมถึงการดำเนินงานและการติดตามผลการดำเนินงานร่วมกัน โดยคำนึงถึงความต้องการของชุมชนเป็นหลักในการกำหนดทิศทางการบริหารจัดการ

4. พลังภูมิปัญญา คือ พลังที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ การประชุมปรึกษาหารือ การประเมินตนเองและการประเมินผลงานที่ทำโดยกลุ่มหรือเครือข่ายของกลุ่มที่เกี่ยวข้อง แล้วสามารถสรุปสังเคราะห์ขึ้นเป็นบทเรียนเฉพาะบทเรียนดังกล่าวนี้ อาจหมายถึง บทเรียนจากการพัฒนาชุมชนในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งอาจเป็นบทเรียนที่อาจแตกต่างจากองค์ความรู้ทั่วไปของชุมชนอื่นๆ บทเรียนดังกล่าวนี้อาจเป็นฐานคิดหรือเป็นองค์ความรู้ที่ถูกสกัดขึ้นมาเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน

5. พลังปิติ คือ พลังที่เกิดจากการแก้ปัญหาหรือทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์สุขร่วมกันของคนในชุมชนเป็นผลสำเร็จ ก่อให้เกิดความปิติยินดี มีพลังที่จะคิดแก้ปัญหาร่วมกันในกิจกรรมอื่นๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

อีกประการหนึ่ง การร่วมกันคิดเพื่อแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์จะก่อให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในชุมชนที่จะผลักดันให้เกิดการคิดค้นสิ่งแปลกใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างต่อเนื่อง

จากแนวความคิดการสร้างพลังชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพลังทั้ง 5 พลังนี้ก่อให้เกิดแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 5 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นการรวบรวมพลังคน
2. ขั้นการร่วมกันคิด
3. ขั้นการร่วมปฏิบัติตามความคิด
4. ขั้นร่วมสรุป วิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินผลการทำงาน
5. ขั้นร่วมรับผลจากการกระทำ

การร่วมดำเนินงานทั้งขั้นตอน 5 ขั้นตอนนี้ จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินผล และคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆได้ กระบวนการดังกล่าวนี้สร้างความผูกพันกับงานให้เกิดขึ้นเพราะทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงานทุกขั้นตอนกระบวนการนี้จึงส่งเสริมศักยภาพของคนในชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชนของตนเองโดยไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกชุมชนแต่เพียงฝ่ายเดียว

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การสร้างพลังชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนก่อให้เกิดพลังชุมชน การจะพัฒนาชุมชน หรือพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนต้องอาศัยพลังของชุมชน ซึ่งเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องมีขั้นตอนที่สำคัญคือ 1. การค้นพบปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไข 2. การตัดสินใจกำหนดความต้องการ 3. การจัดลำดับความสำคัญ 4. การวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการแนวทางการดำเนินงานโดยชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน จัดทำและแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ 5. ดำเนินการตามแผน 6. ประเมินผล ซึ่งกระบวนการหรือขั้นตอนการมีส่วนร่วมนี้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาพลังชุมชนที่ก่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็งในท้ายที่สุด

Institute of Culture and Arts

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนลาดพร้าว การจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมศิลปศึกษา และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ โดยเป็นตัวตั้งอย่างต่อเนื่อง

2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเมือง มีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ในบริบทที่แตกต่างกัน ทำให้ทราบถึงรูปแบบ กระบวนการพัฒนา และผลของการพัฒนาในบริบทของสังคมเมือง เพื่อประโยชน์ต่อการเสนอแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเมืองในรูปแบบต่างๆที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- [1] เสรี พงศ์พิศ. (2552). *วิถีชีวิตวัดพอเพียง*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.
- [2] มาริสา โกเศยะโยธิน. (2541). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพด้วยวิธีเกษตรกรรม และการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้าน บริเวณโครงการ ทับทิมสยาม 02*. กรุงเทพฯ: กรรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ.
- [3] พันัส พฤษสุนันท์และคณะ. (2545). *การสร้างพลังชุมชน*. ประชุมวิชาการ ณ โรงแรม ทีเค พาเลส กรุงเทพฯ วันที่ 11-13 กุมภาพันธ์ 2545. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2555, จาก <http://advisor.anamai.moph.go.th>
- [4] มธุรส สุขสุด. (2555, 20 พฤศจิกายน) สัมภาษณ์โดยจักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า ที่ศูนย์เด็กปฐมวัยชุมชนลาดพร้าว .
- [5] วิรุณ ตั้งเจริญ. (2545). *พหุศิลปศึกษา*. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์

Institute of Culture and Arts